

Dediščina in moč mitov: Miti skozi muzejske predmete

Dr. Maša Saccara, Pokrajinski muzej Koper
masa.saccara@pokrajinskimuzejkoper.si

18.4.2024, Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož

Mušja jama

(Park Škocjanske jame)

Domevno:

- mednarodno znano preročišče od 12. do 8. stol. pred n.š.
- vhod v Had

Votivni depo Mušja Jama

(Park Škocjanke jame)

Stalna arheološka razstava, Delezova domačija, Park Škocjanske jame. Avtorica oblikovanja Barbara Kogoj

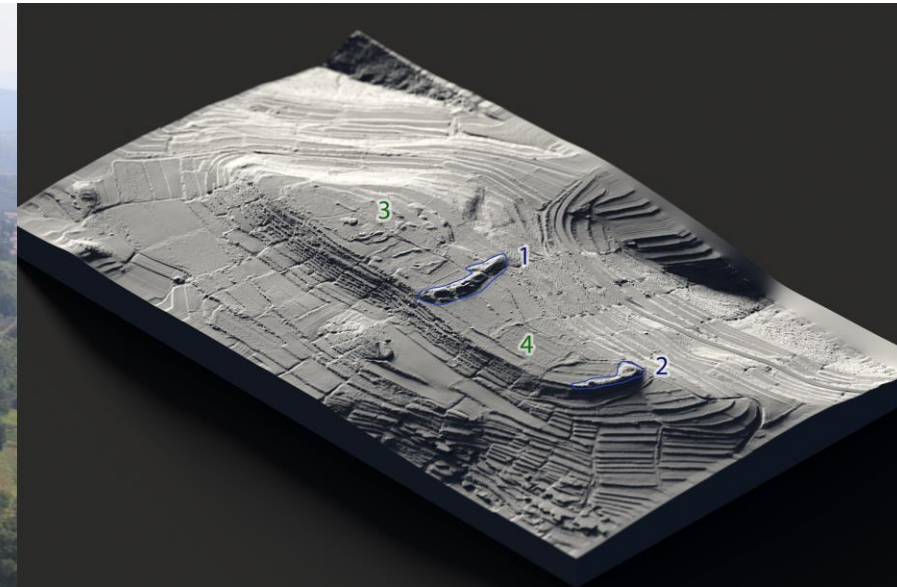
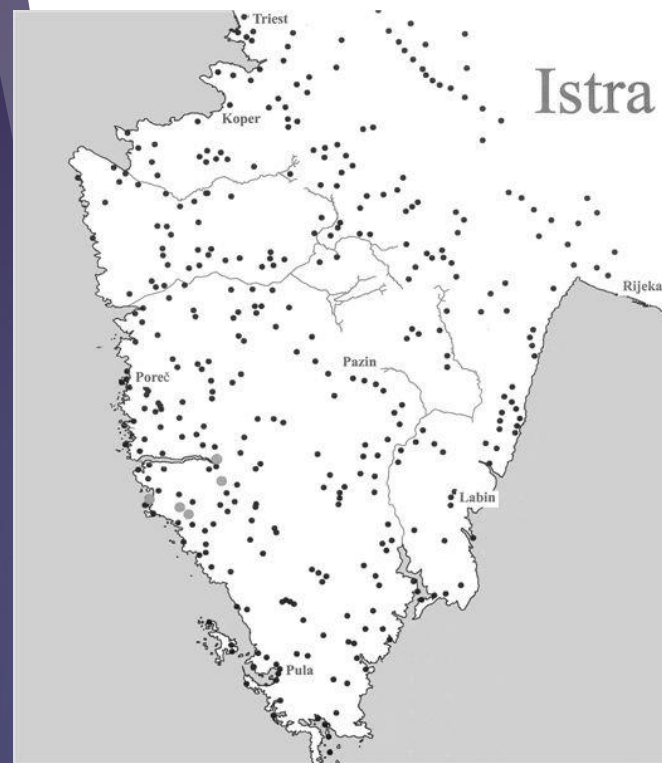
Kašlerski gonič - psihopomp

- ▶ Kaštelir nad Kortami
- ▶ Bronasta figurica psa,
5. stol. pred n.š.

Gradišča/kaštelirji

- ▶ Kaštelir nad Kortami – bronasto in železnodobna naselbina, čas 2. in 1. tisočletja pred n.š.

Koprski Aktajon

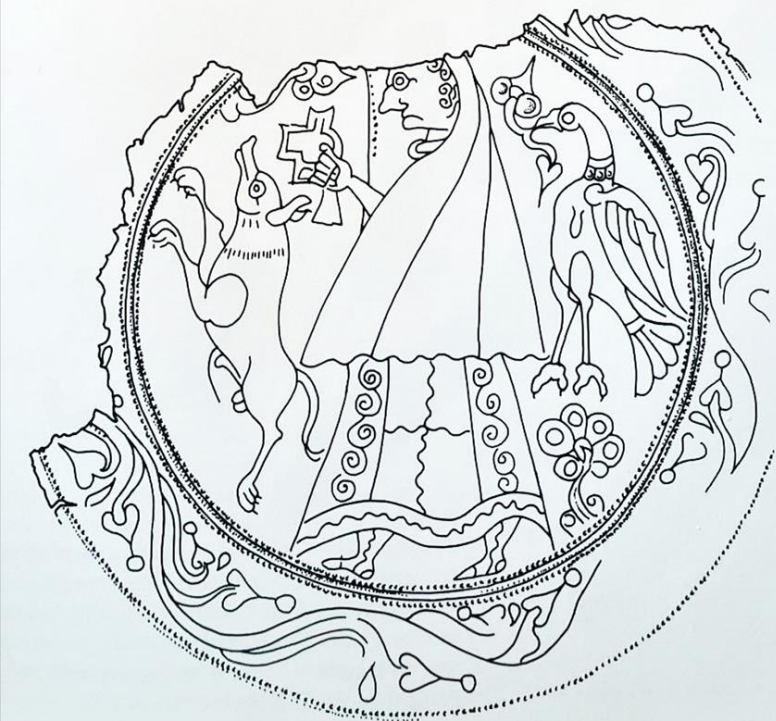
Andrej Preložnik, vitrina meseca PMK, 2023

- ▶ Leta 1972 je bil muzeju predan kipec, odkrit v bližini koprške palače Belli. Zaradi pomanjkljivih podatkov ni jasno niti, ali gre za rimskodobno delo, ali za renesančni posnetek. Zanesljivo je le, da prikazuje Aktajona.
- ▶ Aktajon, princ iz Teb v Grčiji, je bil strasten lovec. Zaradi hybrisa (predrzne prevzetnosti) ga je boginja Artemida (oziroma Dijana) kaznovala s kruto usodo: spremenila ga je v jelena, da so ga raztrgali lastni psi.
- ▶ Obstaja več razlag, kaj je bil njegov prekršek: po eni se je hvalil, da je boljši lovec od boginje, po drugi, bolj znani, pa je na lovu slučajno naletel na Artemidin sveti izvir in presenetil boginjo pri kopeli. Njegova nespodobna radovednost jo je razsrdila in zapečatila njegovo usodo.

Koprski Aktajon

- ▶ Mit, ki je v osnovi verjetno vezan na izročilo lokalnem herojskem predniku, je kmalu postal znan po vsej Grčiji, kasneje pa tudi v Italiji. Postal je priljubljena tema, upodabljan tako na templjih kot drugih javnih stavbah, na nagrobnih spomenikih in v privatnih hišah, na nakitu in uporabnih predmetih.
- ▶ V literaturi jo je najbolj proslavil Ovid v svojih Metamorfozah. Preko tega dela, ki je preživelo antiko, je zgodba o Aktajonu postala vir navdiha za vrsto srednjeveških, renesančnih in novoveških mojstrov in ter ostaja pomenljivo aktualna še dandanes.

79

Ženske boginje rodnosti v železni dobi

- ▶ Žena pri predenju in tkanju na okrasni plošči iz Bologne. Gre za ženske z visokim družbenim položajem, verjetno za hišne gospodarice, saj sedijo na prestolih, ki jih v prikazih situlske umetnosti sicer zasedajo moški najvišjega ranga. Njihova vloga torej sega od strežbe na slavnostnih pivskih simpozijih do vladarskih časti. Drugačno družbeno vlogo prikazujejo upodobitve žensk s ključi in živalmi, kakršna je na bronastem disku iz Montebellune v Benečiji. Verjetno je na ploščici upodobljena venetska boginja Reitija. Votivni darovi v njenih svetiščih in posvetilni napisi kažejo, da gre za boginjo žensk, rojstva in ozdravljenja. Njeni atributi (ključ, pes, ujeda) nakazujejo sorodnost z grško boginjo Hékatō, boginjo smrti, vrat in prehoda, a tudi rojstva. Verjetno je, da so tej boginji služile svečenice, kot kažejo nekateri beneški in posoški ženski grobovi z bogatimi prídutki, med katerimi so tudi ključi. Bogato okrašene bronaste žvenkljače v nekaterih ženskih grobovih na Dolenjskem verjetno prav tako označujejo svečeniški status posrednic med človeškim in božanskim.
- ▶ (Laharnar, Turk, 2017, Železnodobne zgodbe s stičišča svetov)

Eia ali Eileithyia - Nezakcij

Železnodobni Histri

Nezakcij (današnje
Vizače pri Puli) –
Histrsko glavno
mesto

Boginje: Eia – v
rimskem času
Bona Dea
Ika/Ica – boginja
voda
Iria (v rimskem času
Iria Venere) –
mavrica, božji
sel
Boria – burja

Kip Eie iz Nezakcija
Arheološki muzej Istre, Pula

Upodobitve porodov in porodnic v železni dobi niso redkost

Slika 178

NA TRAPEZASTI PLOŠČICI OBESKA SKLEPANCA Z ULAKE JE UPODOBLJENO ROJSTVO. PORODNICA JE PRIKAZANA Z RAZKREČENIMA NOGAMA, DOJKAMA IN OTROKOVO GLAVICO SREDI NAPETEGA TREBUHA. IZDELOVALEC JE UPORABIL RDEČI EMAJL, KI JE ZNAČILNA KRASILNA TEHNIKA LATENSKIH ROKODELCEV. OBELEŽEVANJE ROJSTVA NI BILA NOVOST, SAJ JE TAKO NPR. RAZLOŽENA ŽE NEOLITSKA UPODOBITEV IZ OSREDNJE NEMČIJE (KONEC 6., ZAČETEK 5. TISOČLETJA PR. KR.). ŽELEZNODOBNI SO PRIZORI ROJSTEV IZ LURISTANA, ETRURIJE IN VZHODNOHALŠTATSKEGA KROGA (8.-7. STOLETJE PR. KR.) (IZ: HELMUT SCHLI-CHTHERLE, MITTEN IM LEBEN, 4000 JAHRE PFAHLBAUTEN, STR. 182, SL. 249). V OKVIRU SITULSKE UMETNOSTI JE ROJSTVO UPODOBLJENO NA PRED KRATKIM ODKRITI SITULI PRI KRAJU PIEVE D'ALPAGO V SEVERNI BENEČIJI. PORODNICA, KI JO SPREMLJATA BABICI, JE EDINA RAZOGLAVO UPODOBLJENA ŽENSKA V VSEJ SITULSKI UMETNOSTI, ROJEVA GOLA IN V STOJEČEM POLOŽAJU. OTROK PRIHAJA NA SVET, VIDIJO SE ŽE NJEGOVA GLAVICA IN ROKE (PO GANGEMI, BASSETTI, VOLTOLINI 2015, T. 1).

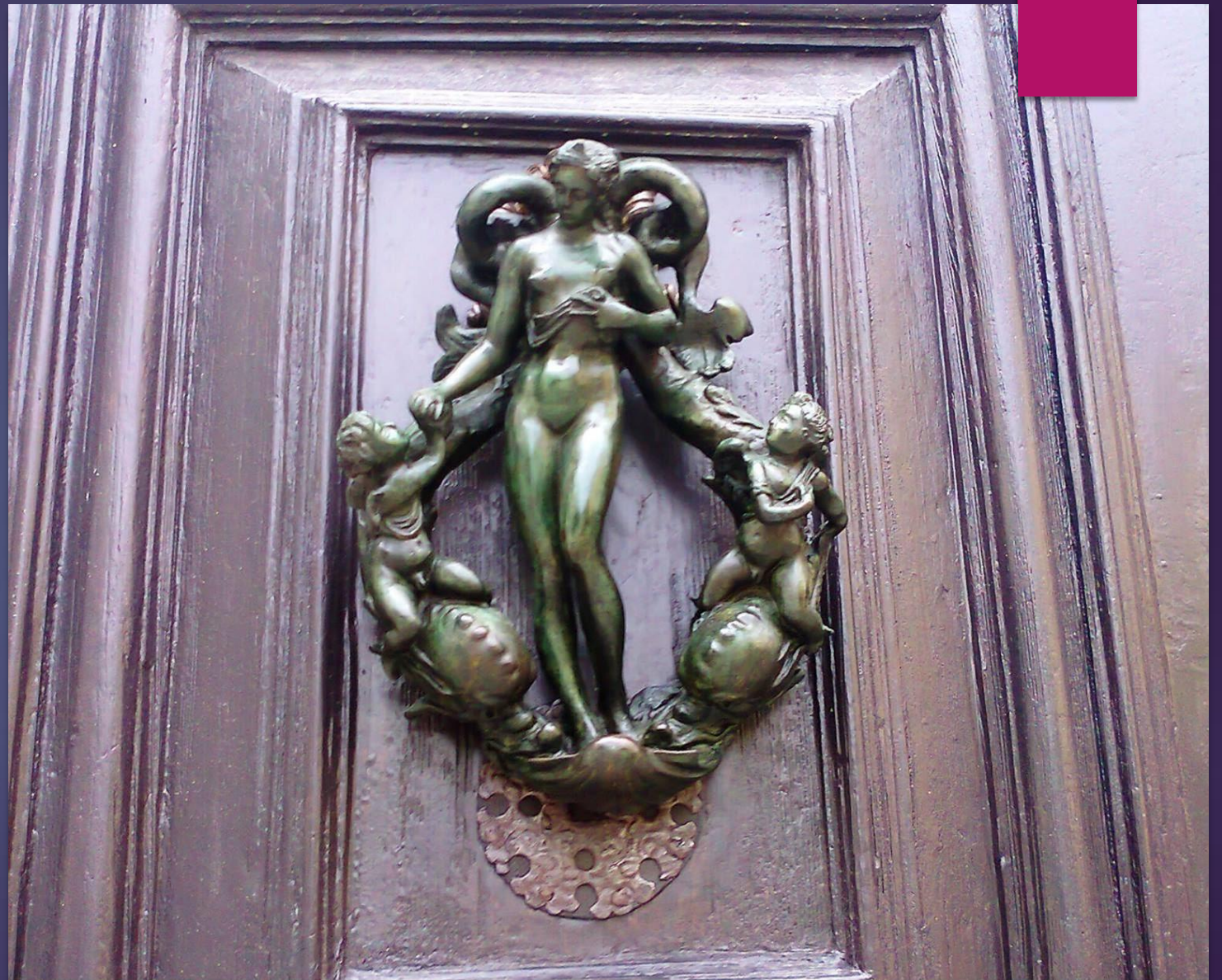

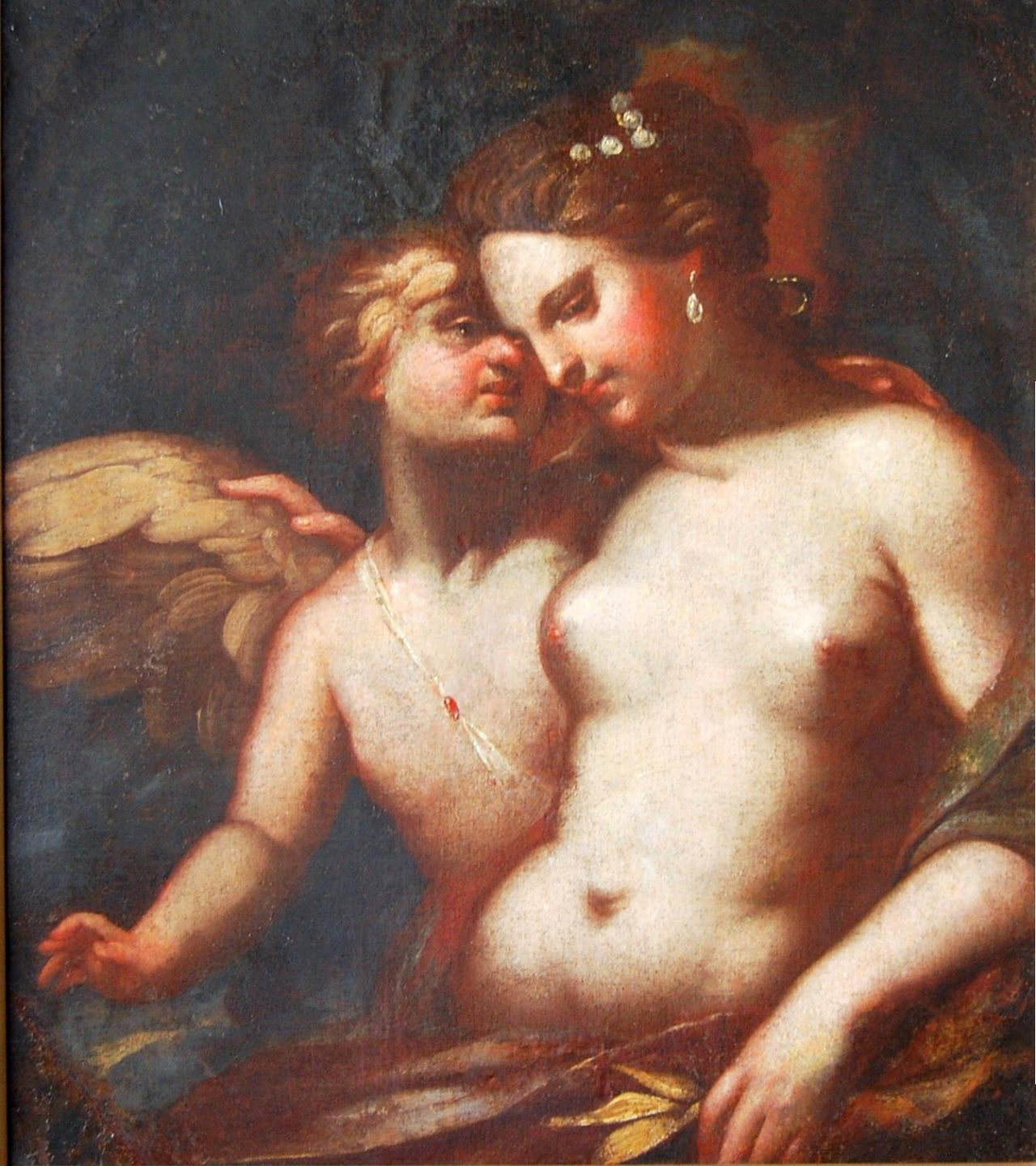
- ▶ Na trapezasti ploščici obeska sklepanca z Ulake je upodobljeno rojstvo. Porodnica je prikazana z razkrečenima nogama, dojkama in otrokovo glavico sredi napetega trebuha. Izdelovalec je uporabil rdeči emajl, ki je značilna krasilna tehnika latenskih rokodelcev. Obeleževanje rojstva ni bila novost, saj je tako npr. Razložena že neolitska upodobitev iz osrednje Nemčije (konec 6., začetek 5. tisočletja pr. Kr.). Železnodobni so prizori rojstev iz Luristana, Etrurije in Vzhodnohalštatskega kroga (8.-7. stoletje pr. Kr.) (Iz: HELMUT SCHLI-CHTHERLE, MITTEN IM LEBEN, 4000 JAHRE PFAHLBAUTEN, STR. 182, sl. 249). V okviru situlske umetnosti je rojstvo upodobljeno na pred kratkim odkriti situli pri kraju Pieve d'Alpago v severni Benečiji. Porodnica, ki jo spremljata babici, je edina razoglavo upodobljena ženska v vsej situlski umetnosti, rojeva gola in v stoječem položaju. Otrok prihaja na svet, vidijo se že njegova glavica in roke (po Gangemi, Bassetti, Voltolini 2015, t. 1). 155

- ▶ (Laharnar, Turk, 2017, Železnodobne zgodbe s stičišča svetov)

Afrodita

- ▶ Tolkač na palači Belgramoni Tacco, sedež Pokrajinskega muzeja Koper

Venera in Kupido

Sosednja slika z Venero in s Kupidom je bila najverjetneje poročno darilo oziroma inventar tako imenovanih slik *quadri de goder in stanza*. Delo pripada beneški delavnici, ki jo je navdihoval slikar erotičnih vsebin Pietro Liberi (1605 – 1687).

VVenerini levici se je ob zadnjem restavratorskem posegu pokazal detajl s perescem. Namenjeno je bilo za puščico, a boginja ga je iztrgala nepopravljivemu zapeljivcu človeških src in preprečila še eno nesrečno ljubezensko avanturo. V drugi polovici 17. stoletja je petične naročnike očaral raznovrsten izbor privlačnih ženskih golih podob s sočno svetlobno paletno inkarnatov. Zagonetne kompozicije in gestikulacija akterjev, ki so potencirale senzualnost, so vsekakor zadovoljile premožnega in razvratnega plemiča v Kopru! Slika »Sv. Sebastijan« nevp-

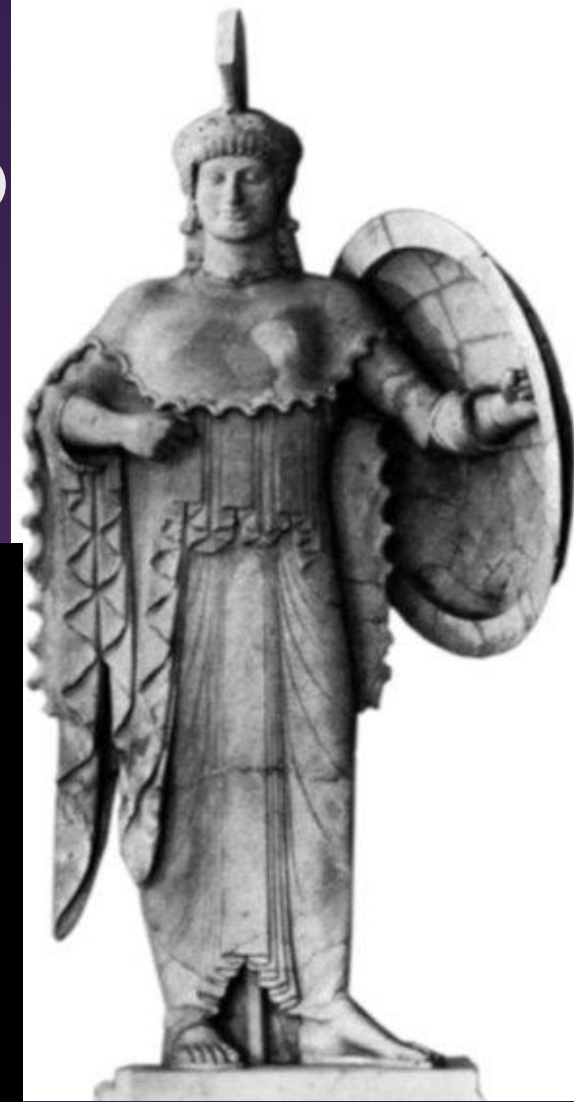
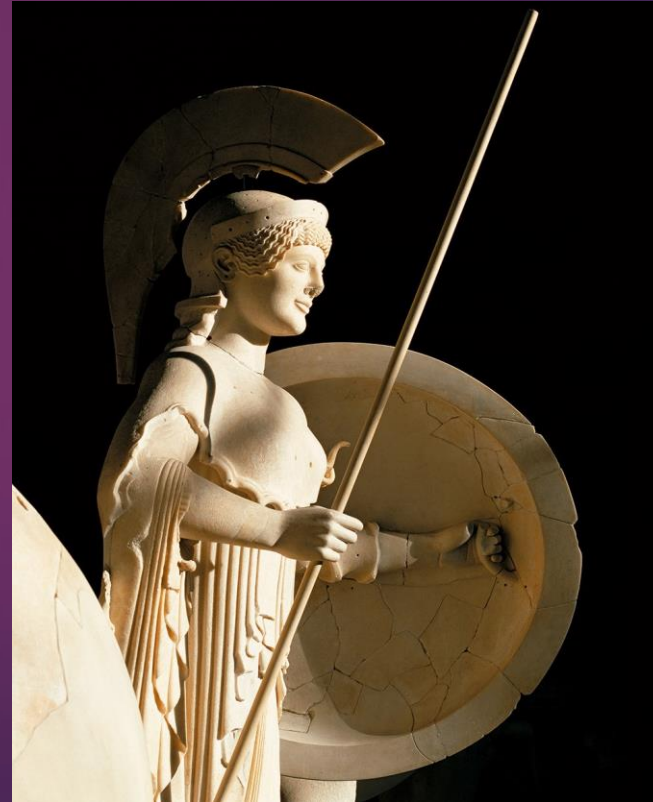
Legenda o nastanku Kopra

- ▶ Kip Justitie je nekoč stal na vrhu Pretorske palače v Kopru. Legenda o nastanku Kopra pravi, da naj bi se boginja Atena sprla z bogom Pozejdomom. V boju naj bi Ateni v morje padel ščit, ki se je spremenil v otok, kjer je kasneje nastalo mesto Koper. Če bi pogledali stare fotografije Kopra iz zračne perspektive, bi ugotovili, da ima nekdanji otok res obliko ščita.

Atena s ščitom-egido s kozjo kožo in meduzino glavo

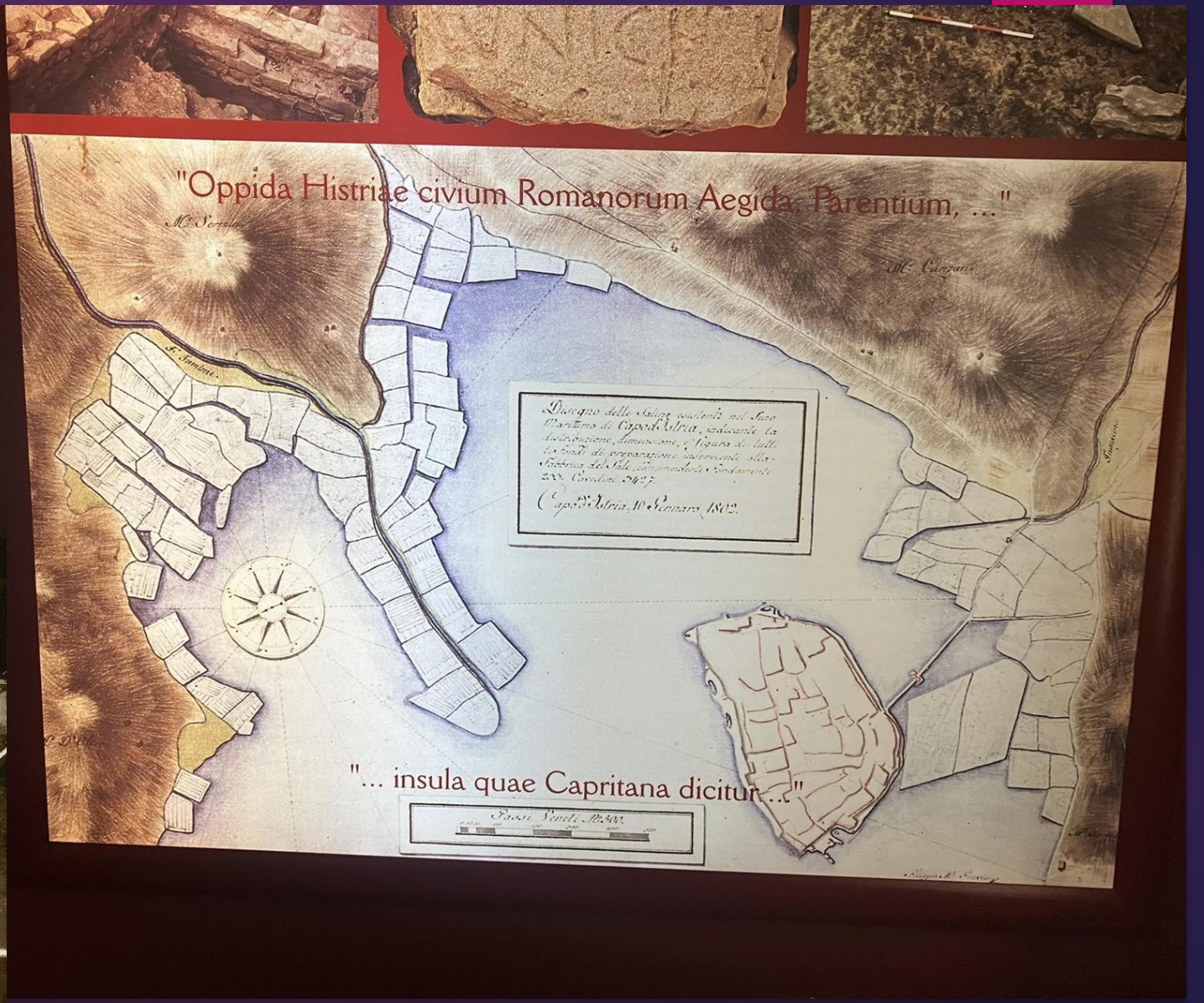
Roman marble copy of the shield of the gold and ivory statue of Athena from the Parthenon, showing Pheidias and Pericles as two men standing back-to-back below the central mask of a gorgon: Pheidias the balding figure on the left with arms raised, with Pericles to the right, one foot raised on a fallen Amazon and arms raised obscuring his face from view. Traces

British Museum, https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1864-0220-18

München, Gliptoteka: <https://www.antike-am-koenigsplatz.mwn.de/index.php/en/>

Kje je stalo antično mesto Egida?

Kopraska grba: sonce in meduza,
legenda o nastanku Kopra

Sv. Nazarij, zavetnik mesta Koper

- ▶ Polihromiran lesen kip, 16. stol.
- ▶ Legenda: Nazarij naj bi bil rojen v Borštu (antični Elpidium) okoli leta 470-480 v družini grško-rimskega porekla, ki se je pokristjanila. Legenda govori o njegovi poti iz Boršta prek Škocjana na otoški Koper, kamor je čudežno prišel peš, hodeč po morski gladini. V mesto je vstopil pri vratih v četrti Sanpieri, za njim se je vila svetleča črta, na nebu pa je sijala čudežna svetloba, ki se je kasneje pojavljala vsako leto na praznik sv. Nazarija. Sv. Nazarij naj bi škofovsko funkcijo nastopil že leta 520 oz. leta 524, po potrditvi s strani patriarha Štefana in papeža Janeza I. ter s soglasjem Teoderika Velikega in bizantinskega cesarja Justina I. Nazarij naj bi umrl pred letom 557. Škofijo naj bi vodil 33 let in veljal naj bi za zelo priljubljenega škofa. Njegov kult ostaja omejen na naše kraje (Brigita Jenko, Sv. Nazarij odhaja na „lišpanje“, Na valovih znanja, Primorske novice, 14.2.2024).

Dioniz

- ▶ Koper, 1. stoletje

Priap

▶ Koper, 1. stoletje